

Megastaden

I år är Mexico City världens designhuvudstad och uppmärksammas för sina satsningar på stadsförbättrande arkitektur och urbana experiment. Men samtidigt som delar av staden har genomgått en metamorfos vakar gentrifieringshelgonet över dem som städas bort i uppsnyggningen.

Text och foto **Jonas Cullberg**

**som
laboratorium**

FRÅN LUFTEN, NÄR FLYGPLANET GLIDER in mot Benito Juárez-flygplatsen, syns en stad som aldrig tycks ta slut och som svämmar över sina bräddar i alla väderstreck. I horisonten fortsätter husen klättra upp längs med de disiga bergen som omsluter staden som kanterna på en gigantisk gryta. Mexico City sågs länge som ett monster, en dysfunktionell och okontrollerat växande mega-stad, ett varnande exempel på ett experiment med urspårad urbanisering. Mellan 1950 och millennieskiftet ökade stadens befolkning från 3 till 20 miljoner. De flesta inflyttarna kom från utfattig landsbygd och slog sig ned i improviserade kåkstäder i stadens ständigt expanderande utkanter. Miljontals bilar och tusentals fabriker i kombination med den tunna luften på 2 000 meters höjd ledde på 1980-talet till så svåra problem med föroreningar att fåglar föll döda ned från himlen. I början av 1990-talet klassade FN luftkvaliteten i Mexico City som planetens sämsta. Samtidigt plågades staden av narkotikavåld och kidnappningar.

Men de senaste åren har en ny berättelse om Mexico City tagit form. Luften är fortfarande smutsig, men har förbättrats genom skärpt lagstiftning och att många fabriker i staden bommat igen. Även om Mexico City är långtifrån förskonat från våld är staden en jämförelsevis säker ö i ett land som på många håll kontrolleras av narkotikakarteller och där en människa mördas var tjugonde minut.

Mexico Citys rykte i omvärlden har förändrats från avskräckande exempel till hajp. 2016 toppade staden New York Times lista över de mest intressanta platserna att besöka och tidningen beskrev den som ett måste för resenärer som söker ”världens bästa kök, museer och design i framkant”. En ny generation stjärnarkitekter väljer att stanna kvar och bygga vidare på arvet från 1950-talet när Mexico Citys arkitektur blev världsberömd för sin blandning av förkolonial stil, kolonial stil och modernism. World Design Organization har

”Vi är som en startup inom stadsledningen: vi har tillåtelse att misslyckas och lära oss av missarna.”

utsett Mexico City till årets designhuvudstad, en utnämning som varje år går till en stad som varit framgångsrik i att använda design för att förbättra stadslivet.

I ett öppet ljus kontorslandskap i Mexico Citys historiska stadskärna Centro sitter en grupp arkitekter, designer, kodare, sociologer och historiker, de flesta av dem med några år kvar till 30-årsdagen. Tillsammans utgör de Laboratorio Para la Ciudad, ”Stadslaboratoriet”, en tanke-smedja med uppdrag att ta fram innovativa sätt att förbättra staden och involvera invånarna i att lösa problemen. Laboratoriet startades i mitten av 2013 som ett sexårigt experiment av den då nytillträdde vänsterborgmästaren Miguel Ángel Mancera.

– Vi är som en startup inom stadsledningen: vi har tillåtelse att misslyckas och lära oss av missarna, förklarar Clorinda, arkitekt och projektledare på Laboratorio Para la Ciudad.

Bland projekten som labbet har åstadkommit finns en app för att kartlägga stadens informella och enorma system av bussar, som oftast är privatägda på samma sätt som taxibilar. Allt för att underlätta för invånarna i en stad där många tvingas pendla fyra timmar om dagen.

– Trots att bussarna rullat i 25 år och kör 14 miljoner resor om dagen saknades data om deras rutter och tider, berättar Clorinda.

Laboratorio Para la Ciudad gjorde ett mobilspel, Mapatón, där användarna laddar upp sina positioner på bussarna, och samlar in poäng som sedan kan bytas mot pengar. Nu fick Transportdepartementet tillgång till mycket mer utförlig data om kollektivtrafiken än vad de någonsin tidigare haft.

Ett annat av laboratoriets projekt är Peatoníños, ”lekgator”, där hårt trafikerade gator stängs av i barntäta kvarter och förvandlas till lekplatser.

– Vi valde sju stadsdelar långt ifrån varandra – både centralt och i de informella bostadsområdena vid bergen – och samlade grannar och barn för att skapa en yta mitt i staden som är trygg, berättar Clorinda.

”Ingen väntar längre på att regeringen ska lösa våra problem, utan arkitekter ser mer sitt eget ansvar.”

– Sedan utvecklade vi olika former av undersökningar för barnen, förklädda till spel. Nu bearbetar vi informationen från undersökningarna och utarbetar en policy för hur stadens invånare ska kunna ansöka om egna lekgator.

Mexiko har en lång tradition av *megaproyectos*, massiva infrastrukturprojekt som landets ledare har investerat i för att få en bättre roll i historieböckerna. I Mexico City finns till exempel Unidad Independencia från 1960, ett Le Corbusier-influerat miljonprogramsliknande bostadsområde för 10 000 invånare som uppfördes av dåvarande presidenten Adolfo López Mateos, och som hyllades av John F. Kennedy under hans statsbesök två år senare. Tidernas största megaprojekt är Mexico Citys tunnelbana som öppnade inför stadens sommar-OS 1968. Var och en av de 195 stationerna representeras av en minimalistisk ikon – en hatt, en kanon, en mammut och så vidare – utformade av den amerikanska grafiska designern Lance Wyman så att även icke läskunniga invånare skulle kunna hitta i tunnelbanan. Restiderna minskade kraftigt och den väldiga staden öppnades upp för de fattiga invånarna, för en subventionerad kostnad de flesta hade råd med. Fortfarande är tunnelbanan en av världens billigaste med ett pris på drygt två kronor per resa. Men bortsett från en enorm och starkt ifrågasatt ny flygplats (se nästa artikel) är megaproyectos inte längre på modet. I stället: mikrourbanism, små interventioner i stadsmiljön i stil med Laboratorio Para la Cuidads projekt. Även attityden hos Mexico Citys arkitekter har förändrats, menar Fernanda Canales, en av Mexico Citys ledande arkitekter och arkitekturskribenter.

– Ingen väntar längre på att regeringen ska lösa våra problem, utan arkitekter ser mer sitt eget ansvar. Det finns en vilja att försöka ge något tillbaka till staden och ta sig an de stora frågorna även när det gäller projekt för privata uppdragsgivare. Det kan till exempel handla om att tänka på hur privata utrymmen påverkar de offentliga ut- ➤

Plaza de la República är en av de platser i Mexico City som har fått nytt liv i stadens satsningar på att minska bildominansen. Det stora torget, med revolutionsmonumentet där fyra nationalhjältar från revolutionen 1910 ligger begravda, hade genom åren allt mer tagits över av bilar och parkeringsplatser. Men 2010 ersattes de av en ny fontän, grönska och breddade trottoarer och platsen har blivit ett vardagsrum för Mexico City-borna.

Hårt trafikerade gator stängs av i barntäta kvarter och förvandlas till lekplatser i stadslaboratoriet Laboratorio Para la Ciudad's projekt Peatoníños, "lekgator".

Lånecykelprojektet Ecobici har 240 000 registrerade användare i Mexico City.

Fernanda Canales

Clorinda Romo

rymmena och stadsutvecklingen, säger Fernanda, som själv arbetat med att designa "läsrum", små lättbyggda betongmoduler som fungerar som bibliotek och kulturcenter i stadsdelar som saknar sådana lokaler.

Många av interventionerna handlar om att göra en stad som är anpassad för bilar och som präglats av modernistiska idéer, till att blir mer fotgängar- och cykelvänlig. Runt om i staden syns de röda lånecyklarna Ecobici, ett framgångsrikt projekt som pågått sedan 2010, och som kostar 400 pesos, motsvarande 180 kronor, om året att använda.

– Tidigare var Mexico City inte ett ställe där du kunde cykla från en plats till en annan, men nu finns lånecykelprojektet. Folk promenerar mer utomhus och restauranger ställer ut sina bord. Jag tycker att staden rör sig från att ha stora murar och stänga av sig från omgivningen till att ha mer interaktion mellan insida och utsida, mellan privata och offentliga ytor, säger Fernanda.

De offentliga utrymmena i stadskärnan har blivit fler. Plaza de la República, med sitt Triumfbågeliknande revolutionsmonument har gått från att se ut som en soptipp till att bli till ett vardagsrum för Mexico City-borna. Ungdomar sitter och hänglar, folk dansar, äter glass och umgås. Torget är resultatet av Autoridad del Espacio Público, AEP, stadens myndighet för offentliga utrymmen som startades 2009, och som består av en grupp arkitekter, stadsplanerare och jurister. AEP har också gjort några av de största gatorna i stadens historiska distrikt Centro Histórico till gågator. Områden är med på Unescos världsarvslista, med dess aztek-pyramider där utgrävningar ständigt pågår, den enorma katedralen Metropolitana, och torget Zócalo, det näst största i världen. Det är förmodligen också en av de mest levande Unesco-platserna i världen, långt från att vara en museal turistfälla. Här rör sig omkring en och en halv miljon människor varje dag, för att arbeta, protestera på Zócalo, eller få rökelse blåst över sig i en rituell rening av de dansare i kitschiga aztek-munderingar som rör sig på torget.

Samtidigt som Mexico City har lyckats renvitalisera delar av stadskärnan och blivit en mer attraktiv stad i omvärldens ögon märks ett välbekant mönster i några centrala stadsdelar. I ett fönster i stadsdelen Colonia Juárez, strax väster om Centro Historico, syns en bild på ett nytt "gentrifierings-helgon": Santa María la Jurica, en kvinna med sombrero och hornbågade glasögon, och en liten bön tryckt på papper intill:

"Santa María la Jurica, beskyddare mot gentrifiering. Rädda mig från fula trick, från förskjutning, från vräkning, från giriga hyresvärdar. Rädda mig från gentrifiering!"

På 2000-talet pratade unga New York-bor om att flytta till Berlin för att slippa rökförbud, bru-

tala lägenhetshyror och hitta en mer kreativ och spännande plats där allt är möjligt. I dag mumlar folk längtansfullt om Mexico City på takfesterna i Brooklyn. Staden befinner sig i den där skärningspunkten mellan lagom farligt, smutsigt, billigt, anarkistiskt och oförutsägbart vilket lockar till sig unga kreativa. De flesta av dem hamnar i några få stadsdelar nära stadskärnan. En av dem är Colonia Juárez.

I slutet av 1800-talet var stadsdelen hem åt Mexico Citys elit – affärsmän, ambassadörer, politiker – som lät bygga franskinspirerade herrgårdar och paradvåningar på gator döpta efter Europas viktigaste städer: Calle Liverpool, Calle Hamburgo, Calle Versalles. 1985 förstördes stora delar av stadsdelen i det jordskalv som dödade 10 000 människor. De rikaste invånarna lämnade Juárez för förorterna, och låginkomsttagare, liksom den unga kreativa klassen, flyttade in i en stadsdel som präglades av pampig 1800-talsarkitektur jämsides med koreanska snabbmatsrestauranger och övergivna byggnader. Nu sker ett nytt demografiskt skifte i stadsdelen. Gamla byggnader renoveras eller ersätts i de hippaste områdena. I en våning i ett hus från tidigt 1900-tal i eklektisk stil, med en tupp och en sömnig katt på innergården, har en grupp Juárez-bor samlats. Eleganta mexikanska akademiker i 60-årsåldern, med kläder i en imponerande mängd nyanser av brunt, sippar mescal och diskuterar hur de ska rädda kvarteret. Gruppen har organiserat sig sedan två år tillbaka för att med olika juridiska medel få sina grannar att stanna i området. Mexico City har präglats av en byggboom de senaste åren, med kraftigt stigande huspriser och hyror i populära kvarter som det bohemiskt stiliga Colonia Juárez.

– De senaste åren har vi arbetat med en grupp stadsutvecklingsexperten för att få bättre kunskap om vad vi kan göra för att rädda kvarteret, berättar Sergio Gonzáles, arkitekt, antigentrifieringsaktivist och boende i Colonia Juárez sedan 20 år tillbaka.

– Förändringen i området började för fyra år sedan, berättar han.

– Det första symtomet på sjukdomen var att en ny cykelbutik öppnade intill mitt hus, superdyrt, med tegelväggar. Sedan kom fler nya typer av butiker: heminredningsaffärer, mikrobryggerier och så vidare.

Historien känns igen från västvärldens alla större städer, men får en annan vändning i Mexico City än i Hornstull. Här hjälper ofta kravallpolis till med vräkningar av folk som inte längre har råd att betala stigande hyror eller som förlorar sina hyreskontrakt under mystiska omständigheter.

– Vi kallar dem "mäklarkarteller". De anlitar egna säkerhetsvakter, betalar polisen för att vara ►

Colonia Juárez gick från överklassområde till bohemkvarter efter att stora delar av stadsdelen förstördes i den stora jordbävningen 1985. Nu är den en av de stadsdelar i Mexico City där gentrifieringen går snabbast.

Santa Fe är ett av Mexico Citys viktigaste kontorsområden, men saknar helt torg, trottoarer och tillgång till kollektivtrafik. Ett exempel på att bristerna i stadsplanering inte bara drabbar de fattiga områdena i Mexico City.

Hemma hos arkitekten och anti-gentrifieringsaktivisten Sergio González i Colonia Juárez.

på deras sida även när de inte har någon juridisk rätt och de gör affärer med politiker, säger Sergio.

I stället för gentrifiering föredrar han begreppet blanqueamiento ”blekning”, som har två betydelser: människor med ljusare hy flyttar in och smutsiga pengar tvättas i fastighetsbranschen. Sergio tar mig med på en rundvandring i kvarteret för att visa det nya och gamla Colonia Juárez. Han hälsar på var och varannan person som korsar vår väg.

– Vi försöker stärka tilliten och relationen mellan de som bor här, för det är något som bryts ned i gentrifieringsprocessen, förklarar han.

Vi kommer till en familjeägd glassbutik som fick sitt hyreskontrakt uppsagt men fick hjälp av Sergios organisation att behålla det genom att gå till tidningar och kontakta politiker.

– Starbucks vill köpa byggnaden så vi känner oss inte trygga, förklarar butiksinnehavaren Alfredo, en man i 60-årsåldern med svart mustasch och stickad pullover, medan hans barnbarn springer runt bakom disken.

– Men nu vet vi hur vi ska göra för att försvara oss, tillägger han.

Vi fortsätter förbi blandningen mellan gamla bagerier och nya sneakersbutiker. Sergio stannar en stund utanför en kontorslokal med minimalistisk inredning och en tillhörande espressobar, och pratar med Fernando, en kille i 20-årsåldern med blåa espadriller och en xolo, en liten mexikansk hårlös hund, vid sin sida.

– Jag har bott i Juárez i sex månader och älskar det, berättar Fernando.

– Det finns bra barer och restauranger, det är tryggt och folk håller på med konst och andra kreativa saker. Jag har en firma inom webb- och apputveckling och det ser snyggt ut inför mina kunder att jag är i det här området. Jag betalar för att vara mitt i en ”buzz”. Men det är nästan bara turister och andra som kommer utifrån som har råd med hyrorna nu. Jag känner inte att jag är del av problemet, men visst, jag hyr ut rum i min lägenhet till turister på Airbnb.

När vi går därifrån blir det tydligt att Sergio

”Vi kallar dem ‘mäklarkarteller’.”

introducerade mig för Fernando för att visa ett skolexempel på en person som ligger bakom ”blekningen”, nästan som en safariguide som presenterar en särskilt intressant djurart.

– Att göra som han och hyra ut rum på Airbnb bidrar till att sammansättningen i kvarteret ändras väldigt snabbt.

Men Sergio försöker inkludera även gentrifierarna i gemenskapen i kvarteret.

– Det är viktigt. Vi måste kunna förhandla med dem senare.

När vi skilts åt pustar jag ut i kvarteret på ett kafé ovanför en nyöppnad japansk klädbutik, tar en smoothie för samma pris som fyra av Alfredos glassar och känner mig lite skyldig.

Jordskalvet den 19 september 1985 som fick stora delar av Mexico City att likna ett bombat Dresden har satt stark prägel på staden. Klockan elva varje årsdag hålls en jordskalvsövning med hjälp av högtalare som finns utplacerade runt om i kvarteren. Klockan kvart över ett på eftermiddagen på exakt samma datum i år, en och en halv månad efter att jag lämnat staden, kom nästa stora jordbävning, som låg på 7,1 på Richterskalan. Hela staden skakade mycket kraftigt i 20 sekunder.

– Jag var på mitt kontor i Juárez med en granne mamma som är väldigt gammal och som inte klarar av att gå ner för trapporna på egen hand, berättar Sergio González när vi hörs på telefon efter skalvet.

– Hon hade inte möjlighet att fly för sitt liv om byggnaden skulle rasa. Allt jag ville göra var att springa ut, men jag bestämde mig för att stanna med damen och vi ställde oss intill en tjock vägg. Vi hade total panik, allting skakade fruktansvärt kraftigt. När jag kom ut på gatan var det första jag tänkte på hur vita i ansiktet alla var. Jag vet inte vad det är som gör att människor förlorar färgen i hyn när de blir rädda. Alla var kritvita.

Flera bostäder och kontorshus i Juárez skadades, men det hade kunnat gå värre. Inga hus rasade och inga dödsfall. Men i andra delar av staden dog sammanlagt 225 människor och 44 hus rasade ihop – många av dem från tiden innan

”Vi hade total panik, allting skakade fruktansvärt kraftigt.”

byggreglerna ändrades efter jordskalvet 1985. Det mest uppmärksammade fallet var privatskolan Enrique Rebsámen, där 19 barn och sju vuxna miste livet. En blandning av korruption och fuskbyggen bidrog till förödelsen. Sedan 2012 hade invånare i Mexico City skickat in 6 000 klagomål på bristande byggsäkerhet, men det finns ingen offentlig statistik över hur många som följdes upp. Flera av dessa byggnader rasade ihop under skalvet, där anmärkningsvärt många nybyggda och nyrenoverade hus skadades svårt. Mexico Citys invånare förvandlades snabbt till en armé av volontärer som bildade mänskliga kedjor för att leta efter överlevande i raserade byggnader. Mexico City ligger mitt i ett av världens jordbävningstätaste områden och är dessutom byggt på en gammal och instabil sjöbotten. Marken är särskilt dålig under några av de stadsdelar som är mest attraktiva i fastighetsboomen, som Condesa, Roma och Colonia Juárez. Jättejordbävningen 1985 var ett första steg i dagens gentrifieringsprocess i områdena, när medelklassen flydde till förorterna, fastighetspriserna sjönk, konstnärer flyttade in, områdena blev hippa och gentrifierades. Frågan är vilken roll det senaste skalvet får i Mexico Citys stadsutveckling.

– Å ena sidan kommer fastigheters popularitet i de här områdena att minska, menar Sergio González.

– Många kommer att flytta ut och få kommer att flytta in. Å andra sidan tror jag att fastighetspekulanter kommer se det här som en möjlighet att köpa mark och fastigheter till ett lägre pris.

Parallellt med historien om hur Mexico City blivit allt bättre på att hantera sina utmaningar genom småskaliga interventioner visade det senaste jordskalvet på de många svårigheter som finns kvar. Och de internationella designtidningarnas slutsatser om att Mexico City är ett nytt Brooklyn eller Kreuzberg är förhastade. Staden fungerar fortfarande som en provkarta över urbana problem. Ständigt överraskande, ständigt i kris och ständigt i rörelse. Experimentet Mexico City fortsätter. ■